

ВЛАСТ И ВЛАСТОЛЮБИЕ КАТО СОЦИАЛНИ ФЕНОМЕНИ

Иван Райчев

*Човек който властва над другите, губи
своята собствена свобода.
Франсис Бейкън*

Властта като понятие (power – английска дума с която се обозначава сила, мощ, власт) е сред малкото думи, които често използваме без да се замислим сериозно за нейната същност.

Бертран Ръсел стига до идеята, че властта заедно със славата си остават висшия стремеж на човечеството и най-голямото му възнаграждение. Сред безграничните човешки въжделения върховни са стремежите към власт и слава.

В исторически план са налице няколко класически отговора на философи и мислители, що е това власт?

Властта се е считала за дълъг период от време като божи дар, като еманация на божествена сила и мощ, като свърестествени пълномощия. Власт и Бог са близки помежду си, защото и двете понятия са свързани с мощ, сила и права. Считало се е, че властта произтича от Бога и се дава на определена личност или група, за да разполагат със съдбата на другите личности. Така властта се разбира като право на господство и задължение на подчинения.

По-късно последователи на Платон постепенно са се отrekli от присъствието на бога във властта и са приели “само” начина на уреждане на господството и подчинението между хората.

През Средновековието и Възраждането едва ли се е мислело и говорило за това що е власт. Това не се променя съществено и в началото на развитието на капитализма поради обстоятелството, че властта е била достъпна до незначително мнозинство.

Днес властта е завладяваща тема за разговори (*Анатомия на властта*, Дж. Гълбрайт), защото много хора имат възможност и достъп до фактическата власт, или, което е по-съществено, до илюзията, че притежават тази власт. За президенти се говори, че притежават или не притежават власт в достатъчна степен, за политици, че увеличават властта или я губят, за корпорации, че са могъщи което е опасно за обществото и т.н. Примерите са безкрайни, но ни се иска да вникнем в същностните характеристики на две понятия “власт” и “властолюбие” от гледна точка на социология на политиката.

Следва да отбележим, че в съвременните условия властта е цел на политическата дейност, но като такава е обект на критика като дейност и практика, като психология и поведение. Всяка политика е заинтересовано човешко действие, като интересът и властта са в основата на политиката като активна двустранна и многостранна социална връзка.

В контекста на казаното да припомним принципа: ”Целта оправдава средствата”, с уговорката, че самото поставяне на въпроса крие значителни морални съмнение и подозрения.

Кое ни дава основания за подобни съмнения?

Това е обстоятелството, че политиката като целесъобразна човешка дейност трябва да се разглежда във взаимодействието и с други човешки регулативни системи, като морала и правото. Нека да си припомним, че древногръцкият философ Аристотел ценностно е разграничавал етика и политика.

На Г. В. Ф. Хегел принадлежи идеята “средството трябва да съответства на целта”, но ако се погледне от морална гледна точка това е двусмислено: една цел може да се постигне с морални и неморални средства, при някои обстоятелства морално средство може да служи и на неморални цели.

А. Шопенхауер и К. Маркс посочват, че цел която се постига с неморални средства не може да бъде морална цел. И тук е големият въпрос: ”Има ли морал в политиката? Като, че ли морално справедливо е да се осмисли целта на политическата дейност-властта и след това средствата, чрез които се постига властта.

Властта е волево отношение между хората, социални отношения на неравенство, при които властващият може да налага своята воля върху останалите участници в социалното взаимодействие, дори и въпреки тяхната съпротива (М. Вебер). От това следва, че във властта е заложена и инерцията за принуда, а може би и за насилие.

Възможно ли е чрез етичния императив да се намали и минимизира съперничеството между хората и да се ограничи ролята на властта като цел на човешката дейност?

Според нас ролята на критическия идеал е да подпомага разкриването слабостите в практическата дейност, той е коректив от гледна точка на бъдещето. Моралната критика на властта като цел на човешката дейност посочва възможните деформации – принудата и насилието срещу човешките свободи, правото на личността. В това се състои силата на моралната критика срещу властта, прилагането на общочовешки критерии и свеждането на властта до средства за откъд политически цели – Свобода, Равенство, Справедливост.

Следователно на морално въздействие е поставена цялата верига на функционирането на политиката – Власт (цел) – Дейност (средство) – Обяснение (оправдание). Властта днес трябва да продобие други ценностни измерения, трябва да загуби своя самоцелен характер като универсално средство за решаване на политически конфликти, социални напрежения, смяна статуса на собствеността. Снемането на властта като самоцел на политическата дейност съдържа в себе си отказ от насилие, принуда, произвол. За политическата дейност има по-важни неща и цели от властта-доверието на хората, общочовешките ценности, уважение към човешката личност, защита на човешките права и свободи, човекът като самоцел и самоценност.

Разграничаването на власт и насилие е функция от разграничаването на власт и самоцел. Това е предпоставка за промяна на платформите на политическите партии, същите да се обогатят с морални компоненти, да придобият общочовешко значение, спомагащо за утвърждаването на гражданското общество където правото и моралът са интуицията на обществения интерес към ценности, които нямат и не могат да имат ограничение във времето.

Въпреки че легитимността има по-ограничено значение от моралността, може определено да се каже, че законът е равнище на постигната човешка свобода – свобода без която е невъзможна самата морална критика на политиката.

Снемането на властта като самоцел на политическата дейност може да има необратими психологически последствия за мотивационната дейност на политиката като главен субект на дейността.

Днес властолюбието е характерна черта за повечето политически лидери, главна опора на мотивационната психоемоционална и рационална

сфера. Политикът трудно би действал, ако няма предвид властта и като лична цел. Затова властолюбието в известна степен не зависи от политическия деец. Той се “подчинява” на една обективна даденост, по-скоро задължителност, на една предварително конструирана дейност. От тази гледна точка какво би бил политикът без стремежът към властта? Властта е цел и своего рода награда за добре свършена работа. От умението, сръчността, имиджа на политика зависи дали ще получи властта като награда. Изглежда, че в самата политика е заложен първородния грях – властолюбието. По този начин политикът се оказва ограничен “частичен” човек, подчинен на една цел, отчуждена по даденост, по условие. Самата политическа дейност се превръща в отчуждение.

Разбира се, притежаването на власт не е престъпление само по себе си, престъпна е незаконната власт. Престъпна е насилническата и терористичната власт. Пристъпен е монополът на властта. Властта във всичките и форми развращава (М. Вебер), тя е едно от най-чудовищните социални противоречия, преди всичко морално. Колкото и да е добър човекът, притежаващ власт, рано или късно той ще се поддаде на суетата, на горделивостта, на чувството за незаменимост и абсолютна правота, чиито последствия са корупцията, насилието и престъпността. Властолюбието е порок, може би най-големия човешки порок, защото използва социалната сила за подгисничество на друг човек. При това властникът може да изпитва определено удоволствие от чувството си за превъзходство, а това е най-сигурният признак за разрушаването на личността. Тогава властта се проявява като цел на един честолюбив и горделив човек, който на всяка цена трябва да господства, независимо от последиците за другите хора.

Мишел Фуко посочва, че властовите отношения пронизват всички “пори” на обществения човек, “те никога не свършват”, те преминават навсякъде поради обстоятелството, че всеки от нас е в някаква властова ситуация. Интересното е да се разбере механизма: как в една група, в една класа, в едно общество функционират примките на властта, каква е локализацията на всяка от тях в мрежата на властта, как тя се упражнява, съхранява и отразява.

За нашите, българските, условия политиката като даденост и мислене се превръща в начин на съществуване в екзистенциален, а не в професионален императив. Властта осигурява пари, собственост, привилегии, известност, самореализация, при това доста бързо, но ефективно без особено умствено и нравствено напрежение. За Homo Balkanicus по-важна е непри-

миримотта, а не аргументацията, състезанието не за идеи и чрез идеи, а за нещо по-прозаично, но по-полезно.

Съществуващата политическа практика показва, че значителна част от политическите лидери пред последните десетилетия са използвали властта за придобиване на онова, което скромно се наричаше привилегии, чрез които се осъществяваше личния интерес на властващите, на политиците, които по дефиниция се превърнаха в правоимащи. Властта се превърна в собственост.

Българският вариант на властолюбие то е свързан с някои характерологични черти на политическия живот .

Трагичното отделяне на политиката от морала има катастрофални последствия не само за резултатите от политическата дейност, но и за формирането и възпитанието на политическите дейци. Такива понятия като политически морал, политическа етика, професионален морален кодекс на политика са нищо незначещи звукосъчетания за българския политик. Така на практика политиката излиза от контрол – социален, морален, човешки и личностен. Тя се превръща в самоцелна дейност, самозадоволяваща се и саморегламентираща се.

Тук философите от Хегел до Маркс, от Хусерл до Сартър са единодушни: тази “самонителна” самобитност е отчуждение. Тази самозадоволяваща се и саморегулираща се човешка дейност става опасна за самото общество, тя престава да изразява неговите функции, да подпомага неговото развитие, да служи за разрешаване на социалните конфликти.

Какъв е гезезисът на това отчуждение?

Ако е вярно, че властта е израз на класови интереси и на партийно превъзходство, то тогава самата тя се превръща в независещо от обществото средство за постигане на несъществуваща цел. Карл Маркс и В. И. Ленин деформираха политиката и политическата дейност в три аспекта:

Първо, те обявиха политическата дейност за единствен изразител на икономическите интереси на класите и следователно за единственото средство за постигане на основната социална цел – комунизма;

Второ, държавната власт се превърна в елемент на научното изграждане на комунизма;

Трето, теснопартийни и ограничени съсловни интереси станаха критерии за прогреса.

В крайна сметка, властта беше необходима, за да се постигне една утопия, където властта е неограничена по време и по социално пространство.

Разбира се, това е едната страна на отчуждението. Утопията трябва да бъде насилствена и диктаторска. Диктаторството е естественото състояние на властта за постигането на определената цел (извънобществена, извънчовешка). За да се представи като власт с “реална” социална функция, тя използваше мандатност, парламент, избори, конституция, т.е. едно “движение” към реално безкласово общество.

Политическият деец от социалистически тип започна да си въобразява, че е не само “слуга на народа”, а исторически субект, ползващ се с доверието на своите избиратели, действащ, мислещ и говорещ от името на народа. Така превърнатата форма на отчуждена дейност стига своя абсурден завършек. При тези обстоятелства властолюбието е социална необходимост, предопределеност за субектите на политическа дейност. Утопията не ражда само илюзии, но изисква и продължение като дейност, мислене и начин на живот. Отчуждението започва да разкрива вътрешната си закономерност: разминаването между замисъл и доверие, между думи и дела, морал и политика. Тази подмяна на реалността с утопията е едно от пораженията на отчуждението.

Няма да сгрешим ако посочим, че наследената инерция от миналото продължава до известна степен и в наши дни. Властта и властолюбието са завзели и част от политическия ни елит, който се изживява като ментор и действащ от името на “народа”, на своите избиратели, но с една единствена цел – лично благодетелстване.

Каква е рецептата?

Следва да се премахне монополът на политиката като основна дейност в нашето общество, довела до “ощетяващата таланта”, прекършваща съдби, поощряваща роболепие и властолюбие, водеща до насилие и подчинение, даваща богатство. Трябва да се поощряват дейности и политики, съпернически и конкуриращи се – земеделие, търговия, бизнес, култура, туризъм. Необходимо е да се поощрява политическата неутралност, но не и аполитичността. Богатството и парите не трябва да се придобиват чрез политическата власт. Моралът и религията трябва социално и индивидуално да се ценят повече от политиката. Необходима е професионализация на политическата дейност, на политическото мислене, на политическите отношения. Само по този начин могат да се отстранят от политиката хора, незаслужаващи доверие, политически авантюристи с безотговорни призови и лозунги. Този път към цивилизацията не е нито лек, нито преходът – бърз, но едно е безспорно – задължителен за нас като членове на Европейския съюз.

Реалното възстановяване на политиката и властта в обществото е свързано с решаването на три важни проблема, а именно: премахване монопола на властта; политическата борба, регистрирана от законите; ненасилието и морала като ограничители на политическите средства за постигане и реализиране на власт.

Нашето мнение е, че най-близо до тези представи за властта, политиката и политическата идеология е социално-либералната политика практикувана в страните в Западна Европа. Основните принципи на тази политика са свързани с наличието на три основополагащи идеи.

Първата е свързана с автономността на гражданското общество и личността като собственик и носител на неотнимаеми права от държавната власт. По този начин властта представя да бъде неограничена – ако тя прекрачи тези граници на правата на личността, се превръща в законопреследуемо и моралноосъдимото действие. Автономната личност и нейните права са централна ос на либерално-политическата философия. Властта не е самоцел, а се превръща в договорено средство между съперничаещи си партии за гарантиране правата на личността. Следователно моралният индивидуализъм като добре разбран личен интерес, съобразен с интереса на другия собственик или група от собственици, е рамката “възпираща” неограничеността на държавата и на политическата власт. *Изводът е:* властта престава да бъде собственост и не може да служи като източник на лични облаги, защото тя се контролира от реалната частна собственост. Друг ограничител на властта е мандатността, която наред със съперничеството и социалния контрол наистина я обезценява и отделя от собствеността. Обратно – за да имаш власт, преди това трябва да имаш собственост. Професионализмът, способността и собствеността са източниците на политическата кариера. Това разумно отделяне на собствеността от властта по същество е най-голямата гаранция за гражданското общество, демокрацията и свободата на личността.

Втората идея е идеята за взаимното “вписване” на морала и политиката. Политиката се превръща в елемент за достигане на общочовешки ценности, но последните не се изразяват в утопичен социален строй, а са лични качества на политическите и социалните дейци. По този начин политиката престава да бъде безлична партийна практика, а се превръща във взаимоотношения между хора, в съперничество между личности със собствена индивидуалност и самобитност. Следователно отговорността вече не е колективна, създаваща възможност за безотговорност, а лична, която изиск-

ва съвест, чувство за вина, срам, самокритика и самоанализ. Разбира се, в никакъв случай не бива да се надценява личностния морален контрол в съзнанието на политика. Кореktiv е общественото мнение като реален факт на гражданското общество, в което действат свободните средства за масово осведомяване, различните общности и дружества, изградени възху морален принцип. Без да се надценява този момент следва да отбележим, че “идва” третия слой на присъствието на морала в политиката – семейното възпитание, образованието, социалния престиж, т. нар. “друга професия” наред с политиката. Според либералната политическа философия, с политика могат да се занимават политически дейци, които са не само високо образовани, но и морално безупречни.

Третата идея е идеята за свободата. Без тази идея е невъзможен либерализмът. При това свободата се разбира като независимост от различни социални ограничения и като свобода, гарантираща различни социални права: на митинги, на свободното слово, на вярата и т.н. Свободата се проявява като демократичен суверенитет на обществото и държавата, като законово общество и права на личността. Личността е освободена от различни социални страхове, които до неотдавна са тероризирали българския гражданин. Това е условието, което позволява наистина волеизлиянието на свободния гражданин да бъде непринудено, самобитно и идентифициращо. Следва обаче да не забравяме максимата, че свободата, това е рамката на отговорността.

В заключение следва да посочим, че общото демократизиране на обществото поставя проблема за властта като централен. Нормализирането на политическата власт, свеждането ѝ до централните рамки на действителните социални функции е с огромно културно и морално значение за нашата нация. Политиката и властта обслужват общественото развитие и обществените отношения, те са средство на последните, престават да бъдат забулени в тайна и недостъпни за простосмъртните хора. С други думи, в нашите условия властта трябва да се демитологизира, а това предполага тя да се превърне в професионална дейност, в занаят, за чието упражняване се изискват образование, специални умения и морални качества. Откритостта и публичността на дейците, посветили се на политиката, е важно условие за тяхната реализация.

Политическата философия на либерализма има определен шанс да се превърне ако не в доминираща, то поне в равнопоставена социална идея, разкриваща и насочваща дейността на политика, политиката, “тайната” на

властта. Властта като човешка дейност е умножена социална сила и форма на господство, но има граници и рамки, които не бива да се прескачат и не могат да бъдат нарушени, защото има законови “спирачки”. Властта е персонализирана изява на наложила се в съперничеството страна, но тази победила, успяла, спечелила конкурентната надпревара личност винаги трябва и е длъжна да отчита общочовешките морални принципи в своето мислене и поведение, а моралната длъжимост следва да е “вътрешния съветник” на всеки политически деец.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Бунджулов, Андрей.** Ученият и властта. Социологически проблеми, 2002, 1–2; 48–61.
2. **Гълбрайт, Джон.** Анатолия на властта. София, 1993.
3. **Даскалов, Румен.** Въведение в социологията на Макс Вебер. София, 1992.
4. **Давидков, Цветан.** Властническа дистанция. Икономика, 1996, № 8.
5. **Динев, Васил.** Биополитика – какво се крие зад политиката. Социологически проблеми, 1992, № 2; 68–74.
6. **Крушовска, Лада.** Предизвикателството на политически маркетинг. Социологически проблеми, 1993, 1, 47–55.
7. **Мендрас, Анри.** Елементи на социологията. София, 2002.
8. **Минковски, Румен.** Лидерството – взаимовръзки и особености. Икономика, 1996, № 9.
9. **Фуко, Мишел.** Примките на властта. Социологически проблеми, 1997, № 1, 3–17.
10. Енциклопедичен речник по социология. София. 1996.
11. Современная западная социология. Москва, 1990.